

Miroslav Radivojević

Aca Popović Zub, *Uspomene*,
(„Gradska biblioteka“, Novi Sad, 2003.)

Uspomene Ace Popovića Zuba, koje je pripremio i priredio Sava Damjanov, objavljene su 2003. u izdanju Gradske biblioteke u Novom Sadu. Knjiga objedinjava dva teksta autora: *Uspomene I*, iz novosadskog lista *Naše doba* i *Uspomene II*, kao posebnu knjigu objavljenu u Budimpešti 1893. Izdanje pred nama, na 139 strana, sadrži: predgovor Save Damjanova - *Uspomene jednog satiričara*; prvi deo *Uspomena* - o Branku Radičeviću; drugi deo *Uspomena*, gde autor obrađuje više tema, a u čijem sastavu je i *Dodatak*, tekst u odbrani njegove delatnosti i književnog rada; *Napomene priređivača* i *Sadržaj*.

Na prvi pogled primetne su nedoslednosti u *Sadržaju*, koji očigledno nije urađen na najvišem nivou. Naime, dok je prvi deo *Uspomena* nazvan *Branko Radičević*, sasvim u skladu sa tematikom, druga celina nosi naslov *Branko Radičević (II deo)*, što nema nikakve veze sa sadržajem ovog poglavlja. Uz to, kao posebna celina izdvojeno je pismo vojvode Mirka Petrovića uredništvu *Komarca*, iako je u sklopu *Dodatka* druge knjige.

Aca Popović Zub, satiričar, publicista i književnik, rođen je 1829. u Rumi. Gimnaziju je završio u Sremskim Karlovcima, a pravne studije pohađao je u Pešti, Beču i Pragu. Pored srpskog, znao je latinski, nemački, mađarski, engleski, francuski, ali i mnoge slovenske jezike. Učestvovao je u Srpskom narodnom pokretu 1848-1849. Nakon Revolucije prisilno je službovao u austrijskoj vojsci. Šezdesetih godina XIX veka posvetio se novinarstvu, u Novom Sadu, a radio je i kao prevodilac sa slovenskih jezika Presbira mađarske vlade u Budimpešti, gde je umro 1894. Nadimak Zub dobio je zbog svoje zajedljivosti i sklonosti ka cinizmu. Pored rada u humorističko - satiričnom časopisima (najpoznatiji je *Komarac*, koji je jedno vreme uređivao), bavio se i književnošću. Njegovo najpoznatije pesničko ostvarenje je *Dženet*, pored kojeg treba pomenuti spev *Dobar domaćin* i eklogu *Pastirska igra ili izliv radosnog čuvstva*, uz zbirku lirskih pesama *Sto dana*. Prevodio je dela Bajrona i Šekspira. Popović nije imao značajnu ulogu u politici, ali njegovo političko opredeljenje izuzetno je uticalo na njegov, pre svega publicistički opus.¹

¹ Prema predgovoru knjige: Sava Damjanov, *Uspomene jednog satiričara*, I-VIII

Knjiga je, osim manjih intervencija na ortografskom osamvremenjivanju teksta, objavljena sa jezičko - stilskim osobenostima originala.

Predgovor Save Damjanova, *Uspomene jednog satiričara*, pored kratke biografije, konciznog prikaza dela, sadrži i pregled književne delatnosti Ace Popovića Zuba, za koju autor navodi da se mora preispitati, pre svega u svetlu važnosti *fenomena* Popovićevih satirično - humorističkih tekstova. Iako književnik, on pravilno primećuje da se historiografija *jednim suštinski otvorenim i problemskim pristupom... uvažavanjem različitih stanovišta savremenika treba služiti pri formiranju jedne složenije, svestranije i potpunije vizije zbivanja i njihovih aktera*. Međutim, Damjanov pada u iskušenje da se postavi kao istoričar, gde, iako svestan jednostranosti piščevih političkih uverenja, pravi grešku, blago se stavljajući na stranu Ace Popovića Zuba. Ipak, možemo se složiti sa njim u vezi Popovićeve prerane smrti, koja se determiniše kao velika šteta, ako gubitak posmatramo sa istorijskog i literarnog stanovišta, a imajući u vidu njegovu nameru da i dalje stvara, ali i da izda celokupne svoje uspomene.

Svrha *Uspomena I* je ispravljanje *ustaljenih* neistina o Aleksandru - Branku Radičeviću, kako se *istina ne bi zaboravila*. Popović, dobar Radičevićev prijatelj, želi da ospori tumačenja iz predgovora Jovana Boškovića šestom izdanju Brankovih pesama (1879). Priču obogaćuje anegdotama o neprilikama koje je pesnik doživeo kao pristalica Vuka Stefanovića Karadžića, o tome kako nije znao pevati, piše o njegovoj povučenosti u djačko doba itd. Iz opisa poslednja dva razgovora sa Brankom Radičevićem saznajemo o njegovom teškom zdravstvenom stanju koje je, po Zubu, za posledicu imalo da mu poznija dela budu znatno slabijeg kvaliteta. On smatra da je preranoj Radičevićevoj smrti, pored bolesti, izuzetno doprineo način života, jer iako je *imao neosporne koristi iz poznanstva sa Vukom i Daničićem*, češće je imao neprilike, pa i sukobe *sa onima, koje bi morao bio štedeti, da je na sebe više mislio*. Razložno i sa argumentima, kao što i ostale svoje stavove kroz knjigu brani, pisac uspomena pobija tvrdnju da je pesnik nosio dugu kosu.

Popović se neretko upušta u digresije, često nebitne za suštinu radnje koje opisuje, praćene velikim detaljisanjem, sa namerom da dokaže kako je bio svedok istih ili čuo od nekog ko je saznao iz prve ruke informacije o datom događaju. Pristrasnost koja se provlači kroz delo možemo videti na primeru navoda da je u to vreme bilo

bitnije biti prihvaćen u Segedinu, nego u Beogradu i Novom Sadu! Naime Zub, kao segedinski đak, apologizira sredinu u kojoj se školovao.

Na kraju *Uspomena I* Popović zaključuje da *Branko prerano, a opet blagovremeno umro*. On drži da Radičević nije bio sposoban da zaradi za život, a imajući u vidu njegovu odbojnost prema Miletuću, u čiji tabor verovantno ne bi stupio, nije mogao uspeti ni u političkom sferi. Zub iznosi stav da, iako svoje velikane treba uzdizati, pijetet mora imati meru, a ne da se pretvori u idolopoklonstvo.

Druga knjiga počinje sa Tacitovim rečima *da je glavni zadatak da se vrline ne prećute, a opake reči i dela, da se potomstva i zla glasa boje*. Stavljajući sebe u ulogu letopisca svoga vremena, pisac navodi da ma koliko se trudio, ne može biti nepristrasan. Kreće od godine 1860. i boravka pozorišne družine Jovana Kneževića Vranjevčanina u Rumi. Uz mnoštvo digresija, svojstvenih njegovom stilu, on ističe svoj doprinos u ovoj, kao i u aktivnosti skupljanja novca za *Srpski dnevnik*. Veoma je dobar u karakterizaciji domaćih bogatih ljudi, što ga predstavlja kao vrsnog satiričara, ali i osobu koja se ne libi da poimence navede ljude *kojima je narodno dobro manje vredno od reklame*.

Primetan je blag naklon Zuba prema vlastima, indikativan kod pisanja o obnovi Sremske županije, gde su vladini činovnici, i pored objektivne krivice koju su zbog odlaganja imali, predstavljeni u pozitivnom svetlu. Sa druge strane ne propušta da istakne svoju ulogu u ovoj svečanosti, ali i nešto mnogo bitnije - ovde se po prvi put vidi odbojan stav Popovića prema Svetozaru Miletiću, koga je okarakterisao kao demagoga i smutljivca.

Sledeća tema kojom se knjiga bavi je Blagoveštenski sabor iz 1861, a cilj pisca nije opisivanje toka, već osvetljavanje manje poznatih događaja i opis ličnosti, učesnika crkveno-narodne skupštine u Sremskim Karlovcima. Zub ima pozitivan stav prema osobama koje su pripadale konzervativnoj i klerikalnoj struji, ali ne skriva ni njihove mane. Ipak, važnije od karakterizacije ličnosti i stava o neuspešnosti Sabora nam je svedočenje o tajnoj misiji Jovana Ristića, sa ciljem da se patrijarh privoli da sa arhivom predje u Beograd.

Stiče se utisak da Popović prikazuje one vrline i mane koje će čitaocu najbliže predstaviti karakter osobe, a ako je u pitanju njegov protivnik, skriva pozitivne ističući negativne osobine. Ujedno, ume da koristi anegdote, ali samo one koje mu odgovaraju, u skladu sa njegovom namerom da personu predstavi u *pravom* svetlu. Znajući za

njegovo konzervativno političko opredeljenje, funkciju u Presburo-u mađarske vlade i mesto izdavanja *Uspomena II*, možemo sagledati još jednu dimenziju - očigledno je da on prilikom kazivanja vodi računa na stavove aktuelne državne politike, pa se delom i prema tome postavlja.

Smrt patrijarha Rajačića smatra za prekretnicu i nagoveštaj velikih promena u političkom životu Srba na području južne Ugarske. *Raskrinkava* ličnost Platona Atanackovića, kandidata za upražnjeni tron, ne libeći se da ga poredi sa renesansnim papama i da na njegovu kandidaturu odgovori satiričnom pesmom, koju i ovde navodi.

Najvažniji segment Popovićevog pisanja i tema koja zauzima najviše prostora u knjizi je Svetozar Miletić. Kroz njegovo pisanje provlači se izuzetno negativan stav prema političkom vodji Srba u Monarhiji. Njegovu biografiju obradjuje veoma umešno, ali sa dozom sujete i zajedljivosti. Ne propušta da ga okarakterise kao egoističkog, sujetnog, vlastoljubivog, preambicioznog, pa iako mu ne poriče neke *koristi*, smatra da je svojom nespretnošću i brzopletošću, uz nedostatak sluha za kritiku načinio više *štete*. Stavove liberalnog političara i njegovog kružoka (*lojcahbruderstva* - koterije, kako ih Zub naziva) omalovažava i ismejava. Intencija da se Miletić predstavi u što lošijem svetlu, radi menjanja slike o njemu u javnosti, potkrepljena je brojnim anegdotama i zaključkom da srpski narod olako stvara velikane, često praveći greške. Oštricu svog pera pisac usmerava i na ljude iz Miletićevog kruga, te im u greh stavlja davanje *Srpskog narodnog pozorišta* pod upravu Jovana Đorđevića, *čoveka osrednjih kvaliteta*, ali i satiriše razne njihove poduhvate.

Aca Popović Zub počinje *Dodatak* knjige upoređivanjem svoje sa sudbinom Pavla Kengelca i Salustija, koje Dositej i Ciceron u svojim tekstovima, iako savremenici, nisu hteli pomenuti. Dalje, obraća pažnju na pesme i dela, koja su mu, kako smatra, često svojatana, a radi dokazivanja u knjigu umeće svoje originalne tekstove. U nastavku poglavlja vraća se na obračun sa *lojcahbruderstvom*, a stiče se utisak da sebe smatra žrtvom njihovih *podvala*. Kao svog protivnika na *zub* uzima i Lazu Kostića. Za veliku podvojenost u srpskom narodu, koja eksalira razdorom, mržnjom i sukobima čak i oko beznačajnih stvari krivi miletićevce. Pismo vojvode Mirka Petrovića uredništvu *Komarca* smatra za svoju ličnu pobedu nad njima. Na kraju knjige, uz sijaset digresija, pisac se kratko osvrće na početak Srpskog narodnog pokreta 1848/49, stavljajući akcenat na atmosferu među stanovništvom i početak borbe sa Mađarima.

Kako priređivač dobro primećuje *Uspomene* nisu delo memoarskog karaktera, već *lična hronika jednog vremena*. Aca Popović Zub piše na živopisan način, događaji teku dinamično i spontano se nižu, pa tako nije nezanimljiv čitaocima. Ipak, trudi se pre svega da opravda sebe, a primetna je i stalna intencija da se obračuna sa Miletićem i krugom njegovih političkih saboraca. I ne samo to, svako ko se zamerio autoru, o kome ima loše mišljenje ili je na neki način njegov protivnik predstavljen je negativno u knjizi. Stiče se utisak da su *Uspomene* delo jednog ljutog, ozlojeđenog starca, koji želi da na kraju životnog veka prikaže svoje viđenje stvari.

Ipak, bez obzira na nedostatke, Popovićevo delo jedan je od značajnijih izvora za istoriju Srba prečana u drugoj polovini XIX veka. Kao svedok i učesnik u mnogim događajima, on nam utoliko rasvetljava i neke manje poznate činjenice. Sa druge strane, imamo delo osobe koja nije pripadala vladajućoj srpskoj političkoj struji, što nam daje jedan drugačiji pogled na aktuelne političke probleme Srba u južnoj Ugarskoj. Prava je šteta što su *Uspomene* stigle samo do 1865. Da je ostao živ i završio ih, mnogi događaji iz istorije Srba sa ove strane Dunava bili bi nam daleko razjašnjeniji.